

36. Koku hafızası bağlamında “Sümbül Kokusu” ve *Odun Kokusu* adlı eserler üzerine bir inceleme

Hülya ÜRKMEZ¹

APA: Ürkmez, H. (2022). Koku hafızası bağlamında “Sümbül Kokusu” ve *Odun Kokusu* adlı eserler üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 581-596. DOI: 10.29000/rumelide.1192651.

Öz

İnsanlar görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma olmak üzere beş temel duyu sayesinde yaşadıkları ortamı algırlar. Bu duyuların verdiği bilgiler sayesinde hayata tutunurlar. Her duyunun etkisi eşit ağırlıkta değildir. Günlük hayatta görme ve işitme duyuları ön plana çıkmış olsa da koklama, insanda gelişen ilk duyu olması ve doğrudan beyinde yer etmesi gibi ayrıcalıklara sahiptir. Doğduğu andan itibaren birçok kokuyla karşılaşan insan, bunları beyindeki koku hafızasında saklar. Hafızada yer eden bir koku duyulduğunda o kokuyla ilgili hatıraların canlanması “Proust Fenomeni” olarak adlandırılır. Günlük hayatta iyi ve kötü birçok kokuya maruz kalan insanların bunlar karşısında hissettikleri ve verdiği tepkiler birbirinden farklıdır. Bu çalışmada, Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Sümbül Kokusu” (1918) adlı hikâyesiyle Aka Gündüz’ün *Odun Kokusu* (1928) adlı romanı koku hafızası bağlamında ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Güzel sanatlar söz konusu olduğunda görme ve işitme duyularının ön plana çıktığı, bunlar üzerine daha çok çalışıldığı görülmüştür. Bu çalışma ile koklama duyusu üzerine kurulan eserlerin incelenmesine bir parça katkı sağlayabilmek amaçlanmıştır. Türk edebiyatından bu iki eserin seçilme nedeni koku vasıtasıyla canlanan olumlu ve olumsuz hatıralara birer örnek teşkil etmeleridir. “Sümbül Kokusu” hikâyesinde koku olumlu hatıraları çağrıştırarak kahramanın manevi yönden uyanışına vesile olur. *Odun Kokusu* romanında koku olumsuz hatıraları canlandırırsa da kadın kahramanın iç muhasebesi yaparak kendi hikâyesini anlatmasına imkân tanır.

Anahtar kelimeler: hafıza, koku, Ahmet Hikmet, Aka Gündüz

A study on the literary works called “The Scent of Hyacinth” and The Scent of Wood in the context of scent

Abstract

Human beings perceive the environment where they live thanks to five basic senses listed as seeing, hearing, smelling, touching and tasting. They hold onto life thanks to the information provided through these senses. The impact of each of these senses is not equally weighted. Although the senses of seeing and hearing are often more prominent in the daily life, the sense of smell has the privileges such as being the first sense developing in humans and directly leaving a mark on the brain. Facing a number of scents from the day the human beings are born, they retain these scents in the scent memory of their brains. When a scent which has already left a mark in the memory is sensed, the revival of the memories regarding that scent is known as “Proust Phenomenon”. Being exposed to good and bad scents in their daily lives, people’s feelings and reactions to such scents differ from one another. This study has been conducted in an effort to review the story “The Scent of Hyacinth” (1918)

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Sakarya, Türkiye), hurkmez@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2814-6461 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192651]

by Ahmet Hikmet Müftüoğlu and the novel *The Scent of Wood* (1928) by Aka Gündüz through discussion in the context of scent. In fine arts, there almost exists a consensus on the fact that the senses of seeing and hearing come to the forefront, and these senses have been studied more. This study aims at providing a minor contribution to literary reviews on the sense of smell. The reason why these two literary works have been selected for this study is that each one sets an example to the good and bad memories revived by means of scents. In the story “The Scent of Hyacinth”, scent evokes good memories, and causes the spiritual awakening of the character. In the novel *The Scent of Wood*, although scent revives bad memories, it enables the female character to tell her own story by means of internal reckoning.

Keywords: memory, scent, Ahmet Hikmet, Aka Gündüz

1.Giriş

İnsanlar duyuları sayesinde yaşadığı ortamı algılarlar. “İnsanların ve hayvanların, dış dünyalarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneği[ne]” duyu denilmektedir (*Güncel Türkçe Sözlük*). Her bir duyunun insanı hayatta tutucu ayrı ayrı görevleri vardır. Bu duyular insanlara yaşadıkları ortam hakkında bilgi verirler. Karşılaşılabilecek tehlikeler konusunda uyarılarda bulunurlar. Günlük hayatta görme ve işitme duyularının daha çok ön plana çıktığı, üzerinde daha fazla düşünüldüğü ve çalışıldığı bilinmektedir. “Hayvanlar âleminde ise, hayvan türüne göre başka bir duyu organının, onun günlük hayatında önem kazandığı görü[lür]”. Koku, dokunma veya tatma duyularını kullanma sıklıkları birbirinden farklıdır (Cüceloğlu, 2014, s.103).

“İnsanlar kültür ve uygarlıklarını büyük ölçüde görme ve işitme organı üzerine kurmuşlardır. En önemli aracımız dil, günümüzde gösterdiği etkinliğe işitme ve görme olmadan hiçbir zaman ulaşamazdı. Değişik sanat türleri, özellikle müzik, resim, heykeltıraşlık, mimari görme ve işitme duyusu üzerine kurulmuştur. Kurtlar kendilerine ait alanın sınırlarını, o sınırın değişik yerlerini idrarlarıyla, kokusal biçimde işaretleyerek belirlerler. Biz insanlar ise kendi evimizin sınırlarını levhalarla ya da parmaklıklarla belirtiriz” (Cüceloğlu, 2014, s.103).

Cüceloğlu, insan hayatındaki önemlerinden dolayı görme ve işitme duyularını “birincil duyular” olarak ansa (2014, s.103) da duyuların önceliği tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkar.

Tarih içinde “görme, büyük panoptik rüyanın keşfiyle canlanmış ve estetikle olan bağlantısı sayesinde büyük bir güç kazanmıştır; tat almayla, günlük yaşamın toplumsallaştırılması ve kurallara bağlanışını inceleme isteğinin ardına sığınmıştır. Bu alanda da koku dışlanmanın cezasını çekmiştir” (Corbin, 2007, s.12). Tat alma duyusu ön planda görülse de “aşlında tatların mükemmelliğini sağlayan kokudur” (Corbin, 2007, s.13). Corbin, “Rousseau’nun imgelem ve arzuların duyusu dediği etkilerin ve bunların gizemlerinin duyuları olan koku alma duyusu[nun] ruhsal yaşamı işitme ya da görmeden daha derin bir şekilde etkile[diğini]” belirtir. Hayatın köklerinde bu duygunun olduğu düşüncesine kadar gider. “Her bünyenin farklı tepki gösterebileceğini diğer duyulardan daha iyi açığa vur[an]” (2007, s.114) koku duyusunu, işitme ve görme duyularını ön planda tutan duyular tarihinden dışlamayı “aceleci davranış” olarak niteler (2007, s.18). Havanın niteliklerinin en iyi inceleycisi olan koku alma duyusu, atmosferdeki tehlikeleri saptar. “Havaya verilen önem nedeniyle endişeli duyarlılığın bu ayrıcalıklı duyusuna da önem verilir” (Corbin, 2007, s.17). Claudel’e göre, dünya her ne kadar “kokusuz olma”/ “insanlıktan çıkma”nın hayalini kursa da, iyi kötü her şeyin kokusunun alındığı geçmiş yüzyıllardaki gibi kokuların, vücut kokularının, şehir kokularının peşine düşülür (2016, s.109).

İnsanın çevresini algılamasına yarayan beş temel duyudan biri olan “Koku duyusu insanların diğer insanlarla, kendisiyle, doğadaki diğer canlılarla ve cansız ortamlarla temel ilişkilerini düzenleyen araçlardır.” Diğer duyulara göre “insanın anne karnında en önce gelişen duyu” ve “beyinde talamusa uğramadan direkt olarak koku korteksine giden tek duyu” olması gibi ayırt edici özellikleri vardır (aytugaltundag.com/koku-duyusu).

Temel duyular olarak sayılmalarına rağmen görme, işitme, dokunma, tatma ve koklama eşit ağırlıkta algılanmamalıdır. Koku duyusunda beyne ulaşan diğer uyaranlardan farklı bir durum söz konusudur. “Koku algısı ve duygudurum (emotion), beynimizde aynı sinir sistemi ağı içinde yer alırlar ve bu sisteme de ‘limbik sistem’ denir.” Burada kokunun işlenmesinin yanında beğeni, kızgınlık, haz, sevgi, şefkat, saldırganlık gibi duygular işlenir. “Burası, kendi içinde ve diğer beyin bölgeleriyle ortak çalışarak duyu merkezimizi oluşturur.” Yine burada hafıza yer almaktadır. “Koku duyusu yolu hiç uzatmadan ve herhangi bir filtreden geçmeden ‘duyu’ yarattığı için bir nevi ayrıcalık ve kuvvet taşı[r]” (Ozan, 2021, s.29). Görme duyusuyla algılanan unsurlar tanımlanırken daha önce bizde oluşturduğu duygudurumlar varsa onlarla bağ kurulur. Bunun sonucunda duyu oluşur. “Koku duyusuyla algılanan uyaranlar düşünme[ye] gerek kalmadan duysal tepkilere yol aç[ar].” (Ozan, 2021, s.30). Koku sayesinde insanlar neyin zararlı veya zararsız olduğunu ayırt edebilmekte, bu da onun en temel anlamda yaşamını sürdürmesine yetmektedir. Bu kısa tanıma süreci o an için hayatidir. Kokunun kaynağını adlandırmak henüz ikinci plandadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olan duygular, duyulan koku karşısında “iyi”, “kötü”, “dur”, “devam et” şeklinde davranışları yönlendirebilmektedirler (Ozan, 2021, s.247).

Ahıcılar tarafından karşılanan koku molekülleri, Eski Yunancada “badem” anlamına gelen, beynin amigdala denilen merkezine yönlendirilirler. Amigdala “duyguları ve saldırganlıktan cinselliğe çok çeşitli dürtüleri kontrol eden başlıca subkortikal beyin merkezlerinden birisi ve limbik sistemimizin bir parçası[dır]” ve “uzun süreli bellek oluşturmada da rolü var[dır]”. “Duygu deneyimi yaşamak veya duysal deneyimler üretmek amigdala olmadan imkânsız ve gene bu kapsamda duysal oluşumları o olmadan dışa vurmak, yani duysal dışavurum veya öğrenme ve hatırlama da olası değil[dir]” “Kokunun, bugünkü modern insan haline gelmemizde en büyük etkenlerden biri olan ‘öğrenme’ ile de hafızaya bağlı bir ilişkisi var[dır]” (Ozan, 2021, s.33).

1.2. Koku hafızası

Hafıza, “yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü” (*Güncel Türkçe Sözlük*) olarak tanımlanmaktadır. Daha anne karnından itibaren birçok kokuyla karşılaşan insan, bütün bu kokuları beyinde yer alan koku hafızasında saklar. “Bir koku ile ilk defa karşılaşıyorsak bu koku önce hafızamızdaki diğer kokularla karşılaştırılır ve bir yere ait olarak algılanmaya çalışılır. Koku daha önce alınmış bir koku ise bu sefer mevcut anılar tekrar yaşanır ve kokunun daha önce oluşturduğu anının olumlu ya da olumsuz olmasına göre duygudurum cevabı oluşur.” Yapılan araştırmalarda koku kaybı olan kişilerde hafıza kaybının da olduğu, hafıza kaybı olan kişilerde de bazı kokuların unutulduğu görülür (aytugaltundag.com/koku-ve-hafıza). “Koku duyusu yeni doğmuş bir bebek için bir işaretleme aracı olabiliyor ve bu sayede hem annesini hem de yakın çevresini tanıyıp, davranışlarını ona göre geliştirebiliyor.” Bu sadece beslenmek için değil yeni ortamında güven ve huzur duyması için de gereklidir (Ozan, 2021, s.48). “İlk koku hafızası çok önemli ve bizim geleceğimize ilişkin pek çok tanımlanamayan davranış biçimimizin de belirleyicisi[dir]”. İlk koku hafızası doğumdan sonraki ilk kırk dakika içinde gelişir. “Bu kısa süre içinde duyulan kokular, kızgın bir damgayla vurulmuş gibi kazanıyor bebek beyinlerimize” (Ozan, 2021, s.49). Bebeklik

dönemlerimizi unutsak bile ilk hafızamız olan koku hafızasındaki kayıtlar unutulmuyor. İleriki yaşlarda açıklaması yapılamayan koku beğenileri bu ilk dönemki koku hafızamızla ilgilidir. Bebeğin koku tanınması ona yeni dünyasında kolaylıklar sağlar. Çok iyi tanıdığı anne kokusu onu sakinleştirir. Yeni doğum yapan annenin üzerinde olan amniyotik sıvı kokusu bebeğin hafızasında kayıtlı olan tek koku olduğu için ona tanıdık gelir (Ozan, 2021, s.52-53).

"Kokularda geçmişini andıran ve ne olduğunu bilmediğim bir şeyler var. İnsanlarda sevgiyle bağlandıkları yerlerin, pişmanlık duydukları olayların anısını canlandırabilecek en güçlü şey, kokudur. Sevilen yerleri, özlenen durumları, kalpte çok derin izler bırakan ama hafızada yer etmeyen anları bu denli hatırlatan başka hiçbir şey yoktur" diyen Ramond'a göre menekşe kokusu geçmişte kalan baharların coşkusunu yeniden yaşatmaktadır. İhlamur kokusunun hayatının hangi mutlu anına tanık olduğunu bilmesede de bu kokuyla içindeki derin uykuda olan duyguların harekete geçtiğini, bu kokunun yaşadığı güzel günlerin hatıralarını canlandırdığını söyler (Ramond, 1789, s.88'den aktaran Corbin, 2007, s.113).

Claudel, babasının ölümüyle yaklaşık iki seneden uzun bir süredir boş olan, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği, artık kimsenin oturmadığı baba evine gider. Derin derin soluk alsa da burada hiçbir koku hissetmez. Koku alabilmek için burun deliklerini sümkürerek açmaya çalışması, gözlerini kapaması bir işe yaramaz. Her hangi bir koku alamaz. Ev artık kokmamaktadır. Ölen babası "bu eve damgasını vuran şeyi de alarak gitmiş", evin kokusu da onunla birlikte ölmüştür. Satılacak olan ev yeni taşınacakların kokusuna bürünecektir. Kokusunu kaybeden ev karşısında hiçbir şey hissetmemek yazarı üzer. O, eve karşı yabancıdır artık. Claudel, evde çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait bazı anları hatırlasa da geçmişindeki bir anla güçlü bir bağ kuramaz. Ev bu bağı kurduracak olan kokudan mahrumdur (Claudel, 2016, s.95-97). Yazar, insanı en derinden tanıyan, soluyan ve sonunda insana benzeyen giysilerin de onları giyenlerin hatıralarını taşıdığını söyler. Ölen amcasının eski bir kazağını çatı katında bir dolapta saklar. Zaman zaman çıkarıp ona dokunmakta, onu koklamaktadır. Böylece bu kazak sayesinde amcasına yeniden kavuşur. Bir gün kazağı kokladığında amcasına ait bir iz bulamaz. Onun için bu nesne "artık ruhsuz ve hatırasız" dır (Claudel, 2016, s.119-120).

George Sand, "kokunun kendisinde uyandırdığı anıyı annesine ve varolma duygusuna bağlar." Gündüzsefalarını gördüğünde annesi ona bunların kokularını içine çekmesini ve unutmamasını söylemiştir. Sand, "Herkesin bildiği ama açıklayamadığı gibi kokular ve anılar arasındaki bağ nedeniyle ne zaman gündüzsefalarını koklasam gözümün önünde İspanya'nın dağları ve bu çiçekleri ilk kez topladığım yol kenarları geliyor" diyecektir (Sand, s. 557'den aktaran Corbin, 2007, s.265). Jules Vallés'in *Le Enfant (Çocuk)* adlı eserindeki Jacques Vingtras, "Kokunun, diğer duylardan çok daha iyi bir şekilde anılarını canlandırdığı acı dolu bir geçmişe sahiptir. Genç adamın hatıralarında koku ayırt edici bir güce sahiptir, boşlukları doldurmaktadır" (Corbin, 2002, s.287).

Fransız yazar Marcel Proust (1871-1922), dokuz yaşlarında astım krizleri geçirmeye başlayınca hava değişikliği için ailesi tarafından Illier şehrine, halasının yanına, gönderilir. Bir müddet sonra Paris'e döner. Soğuk algınlığı geçirdiği bir günde annesi ona ihlamur çayının yanında madeleine adı verilen keklerden verir. "Fincana batmış kek, yani un+şeker+tereyağı+yumurta ile fincanın içindeki infüze olmuş ihlamurun bir araya gelmesinden oluşan koku", Proust'u, hafızasında yer eden çocukluk dönemine götürür. Halası da ona sık sık ihlamurun yanında bu keklerden vermiştir. Algılanan bu koku artık ihlamur ve kekin kokusu değil, "astım yüzünden terk-i mekân etmek zorunda kalıp yanına gittiği halasıyla beraber geçirdiği çocukluk yıllarının kokusu olu[r]." Uzun bir aradan sonra duyduğu bu kokunun çağrıştırdığı duygu ve hatıralardan etkilenen Proust, bunları yazmaya başlar. "Kokuyla geri çağrılan anıların duygu yoğunluğunun en önemli örneklerinden biri olan bu olaya koku dünyasında

‘Proust Fenomeni’ denil[mektedir].” Bu koku, aslında Proust’un hafızasında yer alan hatıraları tetikleyerek gün yüzüne çıkarmıştır (Ozan, 2021, s.248).

Kokular sayesinde anlar, mekânlar, kişiler hatırlanır. “Koku alma duyusu büyük ölçüde mevsimlere göre ele alınır” (Corbin, 2007, s.112). Bazı insanlar mevsimleri kokularından tanır. Bahar sümbülle araladığı kapısını menekşe ve fulyayla açar. Yasemin kokusu yazın habercisidir. Yaz meyve kokularıyla kendini gösterir. Sıcak rüzgârlara karışan şeftali rayihası sınırları gevşeterek bütün bir hayatı şekillendirir (Karay, 2009, s.38-49). Sonra “egzotik konuğu” olan tarçınla kış başlayacaktır (Claudel, 2016, s.29). Şehirlerin kendilerine has kokuları vardır. Kimi şehirler yosun ve iyot kokusuyla denizle yoğrulduğunu haber verir. Havada duyulan zeytin veya şeker pancarı pirinası kokusu şehirlerin uğraşısı ve mevsim hakkında bize bilgi verir. Bazı şehirler kömür kokusuyla hatırlanır. Kömür kokusu kimi zaman “çocukluğu[n] ve fakirliğin kokusu, aynı zamanda hüznün kokusu” olur (Claudel, 2016, s.39). “Bilimin, sanatın, modanın ve zevkin merkezi” olan Paris, tarihte bir dönemde “kötü kokuların merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır” (Chauvet, 1797, s.18’den aktaran Corbin, 2007, s.42). Bazı mekânların da kendilerine has kokuları vardır. Spor salonu “terli ayak, vücut teri, yer halılarının kauçuklu köpüğü kokar.” “Kapatılan biri ya da kapatılmışlık koka[n]” hapishanenin kokusu boyun eğmiş bir kokudur (Claudel, 2016, s.117-118). İnsanlar “kille çamurun iç içe geçtiği, yapışkan, ağır kuyu koku(lu)” mahzenlerden kaçarlar (Claudel, 2016, s.32). Otel odaları her ne kadar tatili çağrışırsa da “orada hiçbir şey evdeki gibi kokmaz.” Her ne kadar insanı havlu ve sabun kokusuyla karşılasa da “otel oda[lar]ı, evdekiyle aynı sabunun kullanılmadığı”, geçici olarak birine ait olan mekânlardır (Claudel, 2016, s.34-35). Bir parfüm kokusu zihnimizi hayatımızda yer eden birine sürükleyerek bizi alt üst eder.

“Tanınan kokular geçmişle şimdiki zamanı aniden çarpıştırır; zamansallığı yok etmek bir yana bireyin kendi tarihini hissetmesini ve görmesini sağlar. Sürekli gelişen parfüm modası, öteki’ne ilişkin hatırlanan imgeye şürsel boyut kazandırırken, edebiyatta kokunun tanımlanışı, akla geliveren anılar konusuyla işlenir” (Corbin, 2007, s.113). Kokuyla ilgili “şairlerin söz ettikleri bireysel deneyimler kısa bir zaman içinde bilimsel bir gerçeğe dönüşürler.” *Dictionnaire des Sciences*’ta (*Bilimler Sözlüğü*) koku, “tatlı anıların duyusu” olarak tanımlanır (1819, s.229’dan aktaran Corbin, 2007, s.264). Dr. Bérard, *Dictionnaire de Médecine*’da (*Tıp Sözlüğü*) “koku anıları canlandırır ve hüyalara sevk eder” diyecektir (Bérard, 1840, s.19’dan aktaran Corbin, 2007, s.264).

Hoş veya kötü kokular karşısında insanların verdiği tepkiler benzerlik gösterse de aynı değildir. Lavanta, yasemin, sümbül gibi çoğu kez hoş bulunan kokular, yoğunluğu ve keskinliğinden ötürü kimilerini rahatsız edebilmektedir. Kokular güçlü bir şekilde anıları canlandırır. Bir kokunun hafızada yer etmesi o kokuyla ilgili tecrübelerle bağlıdır. Zaman engelini aradan kaldırarak bize güzel anları yeniden yaşattığı için minnet duyduğumuz bir koku, bir başkasına kötü tecrübelerini çağrıştırdığı için ürperti verebilir. Hafızada yer eden kokular, zaman bağlayıcılığı olmadan, yeniden duyulduğunda anıları harekete geçirir. Bunun sonucunda belli belirsiz bir tebessüm oluşabileceği gibi hatırlanan anın bütün derinliğiyle yeniden yaşanması da olasıdır. Kokular etkisini sadece ruhen heyecan, mutluluk, üzüntü şeklinde değil beden ürperti, kasılma, titreme şeklinde de gösterebilir. Kokunun tetiklemeyle hatırlanan an yeniden yaşanabilir.

Bu çalışmada, Türk edebiyatında, hafızada yer eden koku üzerine kurulan iki eser ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Bu eserler Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Sümbül Kokusu” adlı hikâyesiyle Aka Gündüz’ün *Odun Kokusu* adlı romanıdır. Bu örneklerin seçiminde hafızada olumlu ve olumsuz izlerle yer eden iki kokunun eserleri şekillendirmesi etkili olmuştur.

2. “Sümbül Kokusu”

Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927) Edebiyat-ı Cedide’ye katılmış, “Servet-i Fünun’da tercümelere ve yazıları, özellikle de hikâyeleriyle dikkati çekmiştir.” “II. Meşrutiyet’in ardından Türkçülük cereyanının en harareti taraftarlarından biri ol[an]” yazar, bu anlayışta yazdığı hikâyelerini 1338/1922 de *Çağlayanlar* adlı kitabında toplamıştır. Bu kitap, “Hikâye tekniği bakımından mükemmel sayılmasa da içinde taşıdığı derin milli heyecan ve bu duyguların çerçevesini çizen hikâyeleriyle en fazla sevilen eseri olmuştur” (Kahraman, ty, s.507-508). Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun 1334/1918’de yazdığı “Sümbül Kokusu”² adlı hikâyesi *Çağlayanlar* adlı kitabında yer almaktadır.

Hikâyede, eğitim için Budapeşte’de bulunan Hüseyin Arif, gazetede Çanakkale Savaşı’yla ilgili haberleri okur. Kumkale, Seddülbahir, Anafarta’ya çıkan İngiliz ve Fransız askerlerinin ilerlediklerini öğrenir. İstanbul, gözünün önüne gelir. Vatanının düşman tarafından çiğnenmesi korkusu yaşar. Bir şey yapamamanın verdiği çaresizlik içinde kendini öldürmek ister. Bunun için hazırlık yaptığı sırada hava almak için pencereyi açar. Burada bulunan bir saksıdaki sümbülün kokusuyla sarsılır. Çiçeği, o sırada yanına gelen arkadaşı Mehmet Siyavuş’a da koklatır. Her ikisi de bu çiçekte “İstanbul kokusu” duyarlar. Tekrar tekrar sümbülü koklarlar. Burada hiçbir şey yapmadan ölmektense Çanakkale’de savaşmayı daha anlamlı bulurlar. Çanakkale’ye gitmek için anlaşılan iki arkadaş, hazırlıklarını tamamlarlar. Öğrencilerin askerlikleri tecil edilmiş olsa bile onlar yakalarına taktıkları sümbüllerle gönüllü olarak askere gitmek için yola çıkarlar.

Sümbül kokusu bu hikâyede bir şehrin kokusu, İstanbul’un kokusu, vatanın kokusu olarak yer alır. Hafızamızda yer alan bir koku hiç beklenmedik bir anda bizi geçmişteki bir olaya, bir yere veya bir kişiye çekebilir. Bu hikâyede sümbül kokusunun yaptığı çağrışım kahramanın ruh hâlinde kopuk değildir. Hüseyin Arif son derece çaresiz ve umutsuz olduğu bir anda bu kokuyu duyar. İstanbul, düşman tarafından çiğnenme tehlikesi altındadır. Düşmanın teknik gücü karşısında “bir göğüs, bir bazu”yla mücadele edilmektedir. “Bu göğüs çökecek, bu bazu kıvrılacak” olursa İstanbul kaybedilecektir. Gazetede okuduğu “Her satır bir hançer, her nokta bir kurşun gibi beynine saplanıyordu. Muzmahil idi. Yüreğini kaplayan ateşli bir acı göğsünü yakıyordu” (s. 64). Bu karamsar düşünceler içinde ağlayan Hüseyin Arif, kendini öldürmek için hazırlıklar yapar. Silahını çıkarır, kontrol eder. “Sevdiklerinin hayallerini gözleriyle öp[er]”. Veda mektubu yazmak için kâğıt kalem alsa da kendinde güç bulamaz. Hava almak için pencereyi açtığı anda saksıdaki sümbüle doğru eğilir. “Onu kokladı... İrkildi... Çekildi... Düşündü... Kaldı.” Bununla yetinmez çiçeği yüzüne gözüne sürer. Defalarca koklar. Bu koku onun “dimağında bir baygınlık, gönülünde bir aşk, bir secde istiğrakı” (s. 66) oluşturur. Sümbül kokusunun yaşattığı duygularla kendinden geçer. Hüseyin Arif’in sümbül kokusunu aldığı an Proust’un “belleği bir anlamda parlatan, onun tozunu alan anlar olması açısından nerdeyse taptığı ‘talihli anlar’ (*moments bienheureux*)” dandır (Güngör, 2015, s.60). Proust’ta tetikleyen bir madlenken burada sümbüldür. “Kokular, kahramanların arzularını ve en derin duygularını açığa çıkararak, onları ya eyleme iter ya da durdurur” (Corbin, 2007, s.270). Sümbül kokusu Hüseyin Arif’i birtakım hareketlere sevk eder. Kahraman bu kokuyu duyduğunda sırasıyla irkilir, geri çekilir, düşünür ve olduğu yerde kalır. Burada irade dışı bir hatırlama söz konusudur. “Kişi bu durumda sadece geçmişteki belirli bir anı hatırlamakla kalmaz, duygusal öğelerle yüklü anı kişiye duygusal bir uyanış sağlar” (Bogousslavsky, 2007, s.134’ten aktaran Güngör, 2015, s.70). Sümbül kokusu ve onun hatırlattıkları Hüseyin Arif’te uyarıcı bir etki yapar. “İrkilme” hâlinde olan ilk tepki anıdır. “Koku tıpkı müzik gibi çerçevesiz olarak geldiği için benliğe nüfuz eder. Bundan ötürü tepkilerimiz güçlü bir ‘irkilme’ şeklinde olabilmektedir” (Ozan, 2021, s. 283).

² Bu çalışmada yapılan alıntılar, Müftüoğlu, Ahmet Hikmet, “Sümbül Kokusu (s. 64-68)”, *Çağlayanlar*, Ötüken Yayınları, (9. basım), İstanbul, 1992 baskısına aittir.

Kokunun etkisiyle olan bu “irkilme anı, *moments bienheureux* yani “talihli an”dır. Proust’un romanında, *moments bienheureux* bizim kontrolümüzde olmayan mucize gibi gelen, istemsiz bellek sonucu ortaya çıkan mutlu ve uğurlu bir anı anlatır” (Lennon, 2007, s.55; Lehrer, 2009, s.100’dan aktaran Güngör, 2015, s.66). Bu tepkinin verilmesi için koku duyusundan yararlanır. “Kokuyla canlanan hatıralar, diğer duyuların geri çağırıcılarıyla mukayese edildiğinde, hem daha güçlü hem de daha duygu-yoğun olarak geri geli[rler]” (Ozan, 2021, s.253). Bundan ötürü yazarın, görme duyusuna hitap edecek bir fotoğraf veya işitme duyusuna hitap edecek müzik ve benzeri seslerden yararlanmak yerine koku duyusunu kullandığı söylenebilir. Çünkü “koku duyusuyla algılanan uyaranlar düşünme[ye] gerek kalmadan tepkilere yol aç[ar]” (Ozan 2021: 30). Düşünceyle zaman kaybetmeden koku duyusunun uyarısıyla intihar düşüncesi sekteye uğrar. Ardından gelen geri çekilmeyle beraber en azından o anlık ertelenmiş olur. Sonra sırasıyla diğer eylemlere geçilir. Kahraman bir sonraki adımda düşünür, yerinde kalır ve intihardan vazgeçer.

İstanbul ile özdeşleşen sümbül kokusu hikâye kahramanında değişiklikler yapacaktır. “Şimdi vatani İstanbul bütün câmileriyle, saraylarıyla mâvi göğü, mâvi deniziyle, sarı benizli nârin kadınlarıyla, ince uzun boylu sinirli gençleriyle, ağır ve meyus yürüyüşlü ihtiyarlarıyla gözünün önüne geliyorlar” (s. 65). Bir sevgiliye sarılır gibi çiçeğin üzerine kapanır. Vatan yolunda bir şey yapamamanın çaresizliğiyle ağlar. Özlenen ve doyulamayan bir sevgili gibi onu yüzüne gözüne sürer. Çaresizlik karşısında ölüme sığınma düşüncesini sorgular. “Yine kokladı, kokladı, kokladı” ifadelerinde görülen sümbülün defalarca koklanması, ruhun bir gıda gibi kokuyla beslenmesi, canlandırılması içindir. Daha da ileri gidilirse koklanarak alınan bir ilaç gibi ruhun iyileşmesi yolundadır. Diğer duyu alıcılarına göre daha ayrıcalıklı olan burun deliğindeki reseptörler, dış dünyaya daha açık hâledirler. “Bazı ilaçların koklamayla etki etmesi de bu yüzden[dir]” (Ozan, 2021, s.32). Hüseyin Arif’in bu kokuyu ilk aldığındaki hâli irade dışı bir hatırlamadır. Onun bu etkiyi sürekli kılmak için çiçeği yüzüne gözüne sürmesi, onu defalarca koklaması iradesi doğrultusunda hatırlamaya geçiştir.

Koku duyusu bu hikâyede ilk olarak Hüseyin Arif’i hayata bağlama görevi görür. Hüseyin Arif o sırada odasına gelen arkadaşı Mehmet Siyavuş’a da sümbülü koklatır. “İyi kokla! Derin Kokla! Gözlerini kapayarak kokla! Koklarken gözlerinin önüne ne geliyor? Neresi geliyor?” (s. 66) diyerek bütün ruhuyla, bütün nefesiyle koklaması konusunda ısrar eder. “Bireysel” ve “özel” olan *Moments bienheureux*, “[başka insanlarla] beraber yaşaya[bileceğimiz], onlara aktarabileceğimiz bir duygu veya düşünce değildir” (Shore, 1979, s.237’den aktaran Güngör, 2015, s.70) Fakat burada iki arkadaş da sümbül vasıtasıyla aynı kokuyu, “İstanbul kokusu” nu duyarlar. “Anımsamak çabalamaktır; fakat *moments bienheureux* bulmaktır” (Shore, 1979, s.237’den aktaran Güngör, 2015, s.70). Sümbül “mis gibi kokusu canlarda tüte[n]” (s. 67) vatani hatırlatmıştır. İstanbul güneşi, göğü, viranesi, mamuresi, sarayı, kulübesiyle böyle kokmaktadır. “Mübarek bahçe” olarak tanımlanan şehir elden gitmek üzeredir. İki genç derin bir sessizliğe dalıp buna nasıl engel olunabileceğini düşünürler. Kendilerini çaresiz hissettiklerinde sümbülü bir daha bir daha koklarlar.

Hafızaya kazınan bir koku yıllarca duyulmasa bile saklı kalır. Bu kokuyu duyduğumuzda hemen tanırız. Kokuyla beraber hatıralar da uyanır. Aynı koku daha uzun ve daha derin koklandığında o dönemle ilgili başka hatıralar da canlanır (Ozan, 2021, s.247). Her koklayışta İstanbul’un başka bir köşesi, başka bir yaşantısı hatırlanır: Kalender’in “ruhu mavi mavi nurlara sara[n]” ılık rüzgârı, Anadolu sahilinin arka korularından gelen bülbül sesleri, sandallardan taşan neşe, Babıali Caddesi’nden geçen efendilerin nazik selamlaşmaları, “bütün bir milletin saf ruhu[nun] secde hâlinde” olduğu (s. 67) Bayezid Camii’nde bir teravih namazı, eski bir kafesin ardından duyulan ut sesi. Bütün bir şehir görüntüsüyle, sesleriyle, eğlencesiyle, manevi hayatıyla hatırlanır. “Câmileri, medreseleriyle, imaretleri, saraylarıyla bütün bir

medeniyetin, üç yüz milyon İslam’a ait bir medeniyetin, bir mevcudiyetin istinatgâhı, güzelliklerin, büyüklüklerin payitahtı” (s. 68) olan İstanbul’un elden gitmesi düşüncesine dayanamayan Hüseyin Arif “yaşamak alçaklıktır” diyerek yeniden silahına sarılır.

2.1. Manevi uyanış vasıtası olarak sümbül kokusu

Hüseyin Arif sümbülü kokladığında sırasıyla irkilir, çekilir, düşünür ve kalakahr. Bunlarla yetinmeyip kokuyu daha yoğun bir şekilde algılamak, verdiği etkiyi iyice yüklenmek için çiçeği yüzüne gözüne sürer. Defalarca koklar. Bu koku onun “dimağında bir baygınlık, gönlünde bir aşk, bir secde istiğrakı” (s. 66) oluşturur.

Kur’an-ı Kerim’de “ahsenü’l-kasas” (kıssaların en güzeli) olarak anılan Yusuf Suresi’nde Hz. Yusuf’un gömleği 93. ayette “Alın şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, gözü açılır. Ve bütün ailenizle toplanıp bana gelin” ; 94. ayette “Ne zaman ki, kabile ayrıldı, öteden babaları dedi ki: ‘Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf’un kokusunu alıyorum” (Yazır, 2000, s.247); 96. ayette “Fakat, gerçekten müjdeci gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca hemen gözü açılıverdi” (Yazır, 2000, s.248) şeklinde geçer. “Yıllardır gözleri görmeyen Hz. Yâkub’un gözleri, oğlu Yusuf’un gömleğinin yüzüne sürülmesiyle aydınlanmıştır. Hz. Yusuf’a has olan koku adeta göz açıcı bir ilaç özelliğindedir” (Güçlü, 2013, s.159). Nasıl “Yusuf’un kokusu aslında hakikate ulaşmayı ifade eden bir vasıta” (Güçlü, 2013, s.160) ise hikâyedeki sümbül kokusu da benzer bir işlevi görür. Bu koku iki gencin vatan hakikatini idrak etmelerini sağlayan bir vasıta olur. Nasıl “Yakub’un gözünü açan, onu görücü eden asıl ilaç, Yusuf’a olan aşkı” (Güçlü, 2013, s.160) ise Hüseyin Arif’in de gözünü açan vatan sevgisidir. “Gözü açan asıl şifa kaynağı Yusuf’a duyulan aşk[tır], gömleğin kokusu yalnızca bu kaynağa ulaşmada rehberlik e[der]” (Güçlü, 2013, s.160). Hikâyede sümbülün defalarca koklanması kahramanın “dimağında bir baygınlık, gönlünde bir aşk, bir secde istiğrakı” (s. 66) oluşturur. Yani Hüseyin Arif’in sümbülü yüzüne gözene sürerek defalarca koklaması onu hakikate ulaştırır. Sümbül kokusu, çaresiz bir durumda olan hikâye kahramanının karşısına aniden çıkarak ona kılavuzluk eder.

2.2. Türü çiçeklerin yetiştiği bahçe: Vatan

Hikâyede çiçek olarak sümbülün seçilmesi bahara kapı aralmasına, yoğun ve uyarıcı kokuya sahip olmasına bağlanabilirse de bu çiçeğin işleniş geleneğindeki kullanımdan kopuk değildir. “Çiçekler duygu ve düşünceyi estetik şekilde ifade etmenin etkili bir yolu olur, söze mahal bırakmadan duyguların dili olarak toplumda ortak bir kültürün oluşmasını sağlar” (Karaman, 2012, s.293). Sümbül Klasik Türk şiirinde gül ve laleden sonra en sık kullanılan çiçektir. “Kasidelerde bahar tasvirlerinin yapıldığı bölümler başta olmak üzere gazel, mesnevi gibi diğer nazım şekilleri içerisinde de müstakil beyitler hâlinde sümbül çok çeşitli hayallere konu olmuştur.” Baki ve Nev’î’nin “sümbül” redifli kasideleri Divan şiirinde bu çiçekle ilgili yer eden tasavvur ve hayallerin çoğunu vermektedir. “Çiçek adlarıyla anılan kasideler göz önüne alındığında “gül” den sonra en çok kullanılan redif ‘sümbül’ dür” (Öztek, 2006, s.267’den aktaran Karaman, 2012, s.297). Çiçek dilinde sümbülün “unutma beni, gizli aşk, platonik sevgi” anlamlarına geldiği görülür (Bayram, 2007, s.210). Sümbül, “güzel kokulu olması; kıvrımlı, dalgalı ve karmaşık görünümü; genellikle siyaha yakın rengi ve açıldığı dönem itibarıyla baharın habercisi olması” yönleriyle Divan şairlerinin ilgisini çekmiştir. “Klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü vs. için doğal bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır” (Bayram, 2007, s.213).

Hikâyede, İstanbul’da bahar aylarında köşe başlarında “bahâriye kokuları!” diye bağırarak satıcıların sepetlerinden demet demet saçılan lale, zerrin, şebboy, menekşe kokuları, Beşiktaş ve Eyüp’ün fulya tarlalarının kokularıyla birleşir. Bütün bu kokulu atmosfer, “rûhânî bir medeniyet” doğurur. Her yer “kudsî bir nezâket kokuları” ile doludur. “Mübarek bahçe” (s. 66) olarak anılan bu vatan parçası bir çiçek bahçesi görünümündedir. Hikâyede İstanbul hatırlanırken Nedim’in şiirlerinde geçen sümbüllerin anılması tesadüfî değildir. Serdaroğlu’na göre Nedim’in, “Gülşen-i hüsnün görün sümbül-hevâ-yı gülşenin/ Ebr-i müşkin veş dağıttıkça nesîm ol kâkülü” beytinde, “sevgilinin güzelliğinin bir bahçeye benzetilmesi, içerisinde o bahçeyi oluşturan birçok güzellik unsurunun bir arada olmasındandır. İlk gülşen bahçe, ikincisi ise o bahçedeki güllüktür” (1994, s.56). Yazar, “Bir bâğdır cemali ki gül-berk-i bûy-ı âl/Şeb-bûyu hal, sümbül ü leylâkı zülf ü hat” beytinde, sevgilinin “güzelliği[ni] bir bütün olarak düşünen Nedim[in], cemali içerisinde türlü çiçeklerin yetiştiği bahçeye benzet[tiğini]” (Serdaroğlu, 1994, s.67) belirtir. Divan şiirinde sümbül bizi nasıl sevgiliye götürüyorsa bu hikâyede de sevgili olan vatana götürür.

2.3. Ataların izinde

Sosyal hayatta “Osmanlı insanı sarığının ya da kulağının kenarına bu hoş kokulu çiçeği takarak kıyafetini bütünler” (Pala, 1998’den aktaran Karaman, 2012, s.298). Hikâyede sümbül kokusuyla uyanan, intihardan vazgeçen Hüseyin Arif ne yapması gerektiği konusunda bocalar. İstanbul’un elden gitmesi düşüncesine dayanamaz. Hüseyin Arif “yaşamak alçaklıktır” diyerek yeniden silahına sarılır. Arkadaşı Siyavuş ise asıl alçaklığın hiçbir şey yapmadan ölmek olduğunu söyleyerek ona engel olur. Yapılacak şey Çanakkale’de ölmektir. Böylece analarından önce kendilerini çiğnetmiş olacaktırlar. Çanakkale’ye gitmeye karar verirler. Öğrencilerin askerliklerinin tecil edildiği hatırlatılsa da onlar yakalarına taktıkları sümbülü derin derin koklayarak gönüllü gittiklerini söyleyeceklerdir. Ataların sarığın veya kulağın kenarına taktıkları sümbülü iki arkadaş ceketlerinin iliklerine takıp derin derin soluyarak onları hakikate ulaştırmada kılavuzluk eden bu kokunun kaynağını daima canlı tutmak isterler. Her koklayışta vatan hatırlanarak onun uğrunda çıkılan yola devam edilir. Sümbülü üzerlerinde taşımaları vatani hatırlatan bu vasıtayı her an diri kılmak içindir.

3. Odun Kokusu

Asıl adı Hüseyin Avni olan Aka Gündüz (1886-1958), ilk yazılarında Enis Avni adını kullanmış, “Enis Saffet, Avni, Muallim ve Serkenkebin takma adlarıyla edebî ve mizahî birçok şiir ve yazı kaleme almıştır.” İlk başta Edebiyat-ı Cedide şairleri tarzında şiirler yazar. 1915’te yazıp 1919’da yayımladığı *Kurbağacık*’la roman türündeki ilk eserini verir (Oktay, 2008, s.179). “Asıl şöhretini milli edebiyat cereyanına katıldıktan sonra kazanan” Aka Gündüz, *Odun Kokusu*³ adlı romanını 1928’de yayımlar (Uğurcan, ty., s. 208).⁴

Beş fasıldan oluşan romanın vaka zamanı gece yarısından sabahın ilk ışıklarına kadar süren birkaç saatlik zaman dilimidir. Geri dönüşlerle on bir yıllık hayat macerası anlatılır. Özet anlatımlarla belli belirsiz çocukluk yıllarına da yer verilmesiyle otuz yıllık bir süreç gözler önüne serilir. “Birinci Fasil” “Son Fasil”da tamamlanır. Aradaki bölümlerde geçmişe ait olaylar anlatılır. Romanın kadın kahramanı

³ Bu çalışmada yapılan alıntılar, Aka Gündüz, *Odun Kokusu*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1928 baskısına aittir.

⁴ Eser önce *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde 23.02.1928-23.03.1928 tarihleri arasında tefrika edilmiştir (Oktay, 2008, s.204). Bu romanın 1938’deki baskısının *Odun Kokusundaki Hicran* adıyla çıktığı (Uğurcan, ty., s. 208) bilgisinin yanında, eserin 2., 3. ve 4. baskılarının çok az değişikliklerle *Hicran* adıyla yayımlandığı bilgisi de görülür. Romanın 1965’teki 4. baskısında, daha önce “Birinci Fasil”, “İkinci Fasil”, “Üçüncü Fasil”, “Dördüncü Fasil” ve “Son Fasil” şeklinde olan bölüm adları sırasıyla “Bir Hovardalık Gecesi”, “Fatma Hicran Kız”, “Kahpe Fatma”, “Kahpeğin Fazilet Tarafı”, “Odun Kokusunun Sırrı” şeklinde içeriğe uygun olarak değiştirilmiştir (Oktay, 2008, s.205).

Fatma, "odun kokusu" nun uyandırdığı duygu ve hatıralarla geçmişe döner. Bu kokunun şekillendirmesiyle sürdürdüğü on bir yıllık hayatını anlatır. Eserde önce Hicran adıyla okurun karşısına çıkan Fatma, İstanbul Bayezit'te eski bir evde Nuri Efendi'nin kızı olarak doğar. Annesi lohusa döşeginde ölür. Babası ve babaanne dediği halası tarafından büyütülür. Kız sultanisini bitirdiğinde on sekiz yaşındadır. Yine aynı yaşta babasının aldığı kararla kırk yaşındaki Emin Efendi ile evlendirilir. Emin Efendi ticaret için uzun bir seyahate çıktığında yanlarında çalışan Mustafa zorla Fatma'ya sahip olur. Emin Efendi döndüğünde aldatılmış olduğunu görünce Fatma'yı boşar, onu evden uzaklaştırır. Bundan sonra Fatma'nın sefih hayatı başlar. "Yelloz Ayşe, Nihal, Ferhunde, Hicran" gibi farklı adlarla, İstanbul'un farklı semtlerinde, Anadolu'nun farklı kasaba ve şehirlerinde, fuhuş, içki ve kumarla örülü sefih bir hayat yaşar. Odun kokusunun neden olduğu ve bu kokuyla dolu ortamda yaşadığı kötü tecrübe onun sonraki hayatının belirleyicisi olur.

3.1. Odun kokusunun şekillendirdiği sefih hayat

Roman "odun kokusu" üzerine kurulmuştur. Beş fasıldan oluşan roman bir kokunun tetiklemeyle hatırlanan duygular ve olaylar silsilesinden oluşur. Eser, Enfes Hanımefendi'nin Kalamış'taki köşkünde kar yağışlı bir kış gecesinde başlar. Kadınlı erkekli, içki ve müzikle donatılan bir fuhuş ve zevk sahnesi çizilir. Asıl kimliğini gizlemek için tanıştığı her yeni erkeğe kendini farklı bir isimle tanıtan Fatma, burada Hicran adıyla anılır. Son derece yıpranmış olan Hicran söze bir türlü karışamaz. Bu evde bir sığıntı gibidir. Kadınlı erkekli grup içinde ihmal edilir. "Çökmüş, pörsümüş, eski güzelliğinin derin hatlı eserleri zayıf çehresinde görünen" (s.7) Hicran'ın üzerindeki giysiler Enfes Hanımefendi'nin eski kıyafetleridir. Saatler ilerledikçe içkinin verdiği etkiyle aralarındaki mesafe kalkar, konuşmalar argoya döner. Bu düşkün toplantıların sonunda sıra eşleşmeye geldiğinde Hicran'la eşleşmesi düşünülen İrfan önce razı gelmez. Gariptir ki karşı tarafı teselli eden yine Hicran olur. İrfan'a üzülmemesini, başkalarının da kendisini beğenmediğini söyler. İrfan yanında yatan Hicran'ı "dokunur dokunmaz etleri dökülecek bir kadavra zannederek ürper[ir]" (s. 13). Uyuymadığını söyleyen Hicran İrfan'la konuşmak ister. İrfan, kadından yayılan çürük diş kokusundan kaçmak için başını kaçırsa da "Ağzının bir küçük köşesini tamir edemeyecek kadar düşkün ve sefil olan bu kadına acımaya başla[r]" (s. 15). Bu kadının nasıl olup da böyle yüksek sosyete fuhşuna katıldığını merak eder. Fakat yine de onu dinlemek istemez. Hicran bu duruma isyan eder. O ana kadar karşısına kim çıksa onu dinlememek için bir bahane bulmuştur. Bir müddet sonra uykuya dalınır.

İrfan küçük bir sese uyandığında Hicran'ın mantosuna sarılarak pencerenin önünde durduğunu görür. Bu soğuk havada açık pencereden dışarıyı seyretmesine bir anlam veremez. Hicran ise sokağa doğru eğilerek derin derin bir şeyi koklamaktadır. Yanına gelen İrfan'a aşağıdaki Acem'in tütüncü dükkânını gösterir. Acem mangal yakmakla meşguldür. Mangalın üstünde dumanlar, yalazalar, odun ve tahta parçalarından başka bir şey görmeyen İrfan'a bir şey duyup duymadığını sorar. Koku karşısında İrfan'ın hiçbir şey hissetmemesine sinirlenir, pencerenin kanatlarını sonuna kadar açar. O, İrfan'dan tek bir şey istemektedir: Bir anlık bile olsa onunla gerçek kimliğiyle konuşmak, görüşmek. Asıl kimliğini gizlemeyerek "yıpranmış Nihal, sefil Ferhunde, geçkin, ihtiyarlamış, güzelken çirkinleşmiş Hicran yerine en doğrusu olan Fatma" adını kullanmak ister. "Elli yaşında, dünya görmüş, kibarlıkla bayağılıkla yüzmüş bir adam" olan İrfan'la birkaç saatlik "kalp ve hüviyet dostu" (s. 23) olmayı bekler. Sonra ikisi de kendi yollarına devam edecektir. İrfan tarafından beğenilmeyerek reddedilmek çok ağırına gitmiştir. Genç biri onu reddetse bu kadar üzülmecektir. "Yıpranmış" İrfan'ın "yıpranmış" Hicran'ı reddetmesini kabullenemez. Bu durum onda kendini anlatma ihtiyacı doğurur. Odun kokusunun tetiklemeyle hatırlamalar başlayacak ve yaşadıklarını anlatacaktır. Acem'in yaktığı mangaldan gelen yaş ve kuru odunların kokusunu İrfan'ın hissedemeyeceğini bildiği hâlde pencereyi açarak ondan havayı

yeniden koklamasını ister. “Bu odun kokusunu sen bilemezsin. Bu odun kokusunda bütün bir ömrün maceraları vardır. Beni sana reddettiren ve beni herkese reddettiren işte bu odun kokusudur” der. İçinde dolu olan ve artık taşmak isteyen şeyleri “bu odun kokusunu ve ondan vücuda gelmiş kendi[n]i anlataca[ktır]” (s. 26).

Fatma daha önce çocukluğuyla ilgili kısa bilgi vermiş olsa da kokunun hafızasında uyandırdığı duygu ve hatıraları asıl şimdi anlatacaktır. Bu, eserde “İkinci Fasıl” da başlar. İrfan’ın anlatacaklarını dinlemesini ister. Kronolojik bir sıra takip etmeyeceğini, her kadehten sonra bir olayı anlatacağını söyler. “Ve nihayet odun kokusu, [İrfan’ın] mahmur dimağına bir tirbuşon gibi burula burul girecek[tir]” (s. 27). Çocukluğunu, sultaniden mezun oluşunu, on sekiz yaşında babası ve babaanne dediği halasının aldığı kararlar evlenişini anlatır. Önceleri kaptanlık yapan sonra ticaretle uğraşan Emin Efendi adlı kırk yaşında bir bey ile evlendirilir. Sultanide parlak bir öğrenciyken şimdi sıradan bir ev kadınına dönmüştür. Fatma zeytin, yağ, sabun, kozalak ticareti yapan Emin Efendi’nin Adalar’a, Midilli, Rodos, Sakız’a yapacağı seyahati anlatmaya sıra geldiğinde sözü burada keser. Atlamalar yaparak Enfes Hanımefendi ile tanışmalarına geçer. Farklı adlarla farklı semtler ve şehirlerde yaşadığı düşkün hayatını anlatır.

Fatma evliliğini anlatırken yarım bıraktığı yerden, Emin Efendi’nin uzun bir seyahate çıkışından, devam eder. Emin Efendi, kendisi evde yokken Fatma yalnız kalmasını diye Kasımpaşa tarafından tanıdıklarından sekiz on yaşındaki bir beslemeyi ona arkadaş olarak alır. Sonra iki kadının yalnız başlarına kalamayacağını düşünür ve daha önce de yanlarında çalışan yeğeni Mustafa’yı köşkün bitişindeki eski selamlığa yerleştirir. Zaman içinde Mustafa’da değişimler olur. İçmeye başlar. Sıcak bir bahar günü uyuyakalan Fatma belli belirsiz bir odun kokusu alır. Yangın habercisi olabilecek bu kokuyu takip ederken yolu Mustafa’nın ahırın bitişindeki odasına çıkar. Uygunsuz bir hâlde bulunan Mustafa Fatma’ya zorla sahip olur. İlk başta karşı koymaya çalışan Fatma’nın gücü kalmaz. Sonra tamamen Mustafa’ya tabi olur. Bir buçuk ay sonra kocası geldiğinde aldatıldığını anlar ve Fatma’yı evden uzaklaştırır.

Ahırdan yükselen bu odun kokusunun sebep olduğu ve bu koku altında yaşanan olay Fatma’nın on bir yıllık fuhuş, içki ve kumarla örülü sefih hayatının başlangıcı olur. “Beni ne o ne bu ve ne hayat pörsütmedi. On bir seneden beri, her yerde ve her zaman işte bu odun kokusu yıpratır” (s. 111) der. Fatma’nın daha önce de odun kokusu duyduğunda geçmişini hatırladığı olmuştur. Fakat en yoğununu Enfes Hanımefendi’nin Kalamış’taki evinde aldığı odun kokusudur. Artık beğenilmemenin de verdiği eziklikle bir hayat muhasebesi yapmak, neden bu hâle düştüğünü, karşısındaki İrfan’da olsa, anlatmak ister.

3.2. İki farklı “odun” kokusu

Fatma’nın on bir yıllık hayatını şekillendiren iki “odun” kokusu vardır. Bunlardan biri kadın ruhundan anlamadığı için “odun” olarak nitelendirdiği kocası Emin Efendi’nin kokusu, diğeri ahırdan yükselen ve yangın tehlikesi düşüncesiyle peşine düşülen kokudur.

Emin Efendi “Genç karısını bir zevce değil, fakat her emrine itaat eden bir besleme telakki ed[er]” (s. 34). Fatma’nın koku hassasiyeti kendini ilk kez Emin Efendi’de gösterir. Onun “bütün ensâcına belki iliklerine kadar sinmiş olan bir zeytinyağı kokusu, bir sabun kokusu vardı[r]” (s. 35). Kocası, “Ben yokken keman çaldığımı haber aldım. İnsanın ehli evde yokken iyalin vazifesi ev işlerine bakmaktır”(s. 37) diyerek kızar ve onu keman çalmaktan men eder. Bunun üzerine Fatma onun bir “odun” olduğunu düşünür. Açıktan olmasa da içten içe isyana sürüklenir:

"Odun! Odun adam! Baksana, bahar oldu, Çiçekler açtı. Kuşlar ötüyor. Adalar'dan gelen rüzgârlarda hayat ve neşe var. Her şey, bütün tabiat hakkını alıyor. Renkler değişti. Nihayet ben kötü bir kemaide kötü bir kanto çalacağım. Çok mu bu? Yedi tepenin güzel kızını yedi dehlizli zindanına kapadın. Yedi evliyadan büyük bir sadakat ve merbutiyetle sana bağlandı. Kalbinin yedi yerindeki yaralarına of bile demiyor. Yazık değil mi?" (s. 37)

Gelen baharla beraber canlanmak, neşelenmek onun da hakkıdır. "Bir demet fulya"nın kendisine çok görülmesini anlayamaz. İki yıldır gülmeyi unutan dudaklarından çıkan sesin keman sesine karışmasını ister.

"Cennetin dibine gidesice odun! İnsanın kuyruksuz kedisi olsa, miyavlaması hoşuna gider de biraz okşar! Hayat hakkını nez' etmek hakkını bunlara kim vermiş Yarabbi" (s. 37-38). İçinden bunlar geçse de hiçbir şey söyleyemez ve her zaman yaptığı gibi "hınzır [bir] tevekküle yapış[ır]" (s. 38). Sultanide parlak bir öğrenciyken şimdi sıradan bir ev kadınına dönüşmesinin sebebi olarak Emin Efendi'yi görür. Seyahate çıkan kocasından ayrılacağına değil yalnız kalacağına üzülür. Bu yalnız bırakılış onun bütün hayatına mal olacaktır.

Fatma Ankara'da bulunduğu sırada gittikleri bağ evinde haftada bir gün, çamaşır yıkadığı günler, odun kokusuna maruz kalır. Çamaşırçı kadının kazanı kaynatmak için yaktığı ateş ve ondan yükselen odun kokusu Fatma'ya ıstırap verir. "İşte pencereyi açıp odun kokusunu kokladığım gün, ıstırap günüm idi" (s. 81). Eve gelen birkaç hanım onun odun kokusundan hoşlandığını zannederler. Fatma ise bunun doğru olmadığını haykırmak ister. "Odun kokusundan hoşlanmak bir odun olan merhum Emin Efendi Kaptan'la onun odun kokusundan hoşlanmak! Siz ne söylüyorsunuz? Benim bütün hayatımı o zalim odun kokusu paçavraya çevirdi. Ben onun ıstırabını çekiyorum" (s. 82) der. Burada bütün öfkesi Emin Efendi'ye çevrilir. Bu defa odun kokusunun kaynağı olarak Emin Efendi'yi gösterir. Kendisini anlamadığı, kendisine ince davranmadığı için daha önce onun "odun" olduğunu düşünmüştür. İrfan Efendi söz konusu olduğunda ondan aldığı koku adamın iliklerine kadar sinmiş olan zeytinyağı ve sabun kokusudur. Bunun ötesinde kendisini yalnız bırakarak "odun kokusu" altında yaşadıklarına sebep olduğu için onu suçlamaktadır. Bu koku sadece yaşadığı talihsiz olayı değil, ona gereği gibi sahip çıkamayan kocasını da hatırlatır. Fatma sefiş hayata düşmesine sebep olanları bu koku ile özdeşleştirecektir.

3.3. Kokuyu aramak ve geçmişi yeniden yaşamak

Romanın kadın kahramanı Fatma'yı hayatındaki kırılma noktasına çeken, yoğun bir odun kokusudur. Odun kokusunun kaynağı ve hafızasında yer edişini "Son Fasıl" da anlatır. Bunu en sona bırakmıştır. Pencerenin kanatlarını açar, soğuk havayı bol bol içine çeker. Anlatmaktan yorulmuştur fakat bir insanın hayatında "ancak ilk ve son defa anlatabileceği" macerasını tamamlamaya kararlıdır. Eğer İrfan karşısına çıkmasaydı "Hicran'ın hicranı ölüme kadar içi[n]de kalacaktı." "İlk ıstırabı[n]ı, en sona sakla[r]" (s. 90).

Fatma evliliğini anlatırken yarım bıraktığı yerden, Emin Efendi'nin uzun bir seyahate çıkışından, devam eder. Daha önce de belirtildiği gibi Mustafa yardımcı olarak Emin Efendi'nin evindedir. Fatma bir müddet sonra Mustafa'nın içmeye başladığını görür. Yalnız kalmaktan korktuğu için Mustafa'yı uyarıp kaçırmak istemez. Baharın son günlerinden birinde evdeki günlük işlerini bitiren Fatma kitap okumaya başlar, sıcak havanın etkisiyle uyuyakalır. "Bir aralık burnuma ince, belli belirsiz bir koku geldi. Uyku ile yakaza arasında idim, bir türlü kendimi toparlayamıyordum. Koku, mütemadiyen koku. Yanık kokusuna, küf kokusuna, bilhassa yaş odun kokusuna benzeyen bir koku" (s. 95). Yerinden fırlayan Fatma, yangın habercisi olabilecek bu odun kokusunun kaynağını arar. Odaları kontrol eder. Bir şey

bulamaz. Koku hâlâ vardır ve gittikçe de artmaktadır. Fatma korkmaya başlar. Bahçede yanacak bir şey olmadığından aklına birden bitişikteki ahır gelir. Mustafa sabahtan işe gittiği için orada olmadığını düşünür. Mustafa'nın sarhoşluğun etkisiyle yanık bıraktığı sigaradan yangın çıkmış olabileceği aklına gelerek ahıra koşar. Yaklaştıkça koku sertleşir. Hayvan bölmesinin arkasından gelen kokuyu takip eder. Telaşla Mustafa'nın odasının kapısını açar. Yanar mangal üzerinde gaz tenekesiyle su ısıtan ve banyoya hazırlanan Mustafa'yı görür. Çırlıçıplaktır. Fatma hızla oradan uzaklaşmak istese de Mustafa onu engeller ve zorla ona sahip olur.

Bayılan Fatma kendine geldiğinde akşam olmuştur. Mustafa bu kadarla yetinmez. Onu eve taşır. Takati kalmayan Fatma artık ona karşı koyamaz, ona tabi olur. Bir buçuk ay böyle geçer. Bir sabah Emin Efendi çıkagelir. Fatma'nın vücudundaki çürük ve lekeleri görünce kendisini kiminle veya kimlerle aldattığını sorar. Öldürmeye niyetlenir. Öldürürse aldatıldığı ortaya çıkacağı için vazgeçer. Geçinemediği için onu boşadığını söyleyecektir. Yanına Mustafa'yı katarak Fatma'yı evden uzaklaştırır, onun nereye gideceğini bilmek istemez. Mustafa onu Demirkapı'da iki odalı berbat bir eve götürür. Evde bulunan hemşehrisi Hafize'ye bu kadının kendi “mal” ı olduğunu söyleyerek ona göz kulak olmasını ister.

Fatma'nın daha önce de odun kokusu duyduğunda geçmişini hatırladığı olmuştur. Fatma bu yoldaki hatırlayışlardan birini Enfes Hanımefendi'yle Ankara'da bulunduğu sırada yaşar. Orada Enfes'in aşık olduğu L. Bey'in bağına giderler. Bağlar özellikle kış mevsiminde çok güzeldir. Fakat Fatma, haftada bir gün, çamaşır yıkandığı günler ıstırap çeker. Çamaşırçı kadının kazanı kaynatmak için yaktığı ateş ve ondan yükselen odun kokusu Fatma'ya ıstırap verir. “İşte pencereyi açıp odun kokusunu kokladığım gün, ıstırap günüm idi” (s. 81). Eve gelen birkaç hanım onun odun kokusundan hoşlandığını zannederler. Fatma ise bunun doğru olmadığını haykırmak ister. “Odun kokusundan hoşlanmak bir odun olan merhum Emin Efendi Kaptan'la onun odun kokusundan hoşlanmak! Siz ne söylüyorsunuz? Benim bütün hayatımı o zalim odun kokusu paçavraya çevirdi. Ben onun ıstırabımı çekiyorum” (s. 82) der.

Fatma yine Ankara'da evlerine gelen evli bir kadının bir başkasını sevdiğini anlar. Onun bu sırrını kimseye açamayacağını bilir. Kendisi de bu yüzden odun kokusunu kimseye söyleyememektedir. “Senin masum aşkın kalbinde ne kadar kutsi bir sır ise benim odun kokum, hayatımda menfur, zalim, melun bir sırdır. Yalnız şunu bil ki hoşlanmıyorum, ıstırap buluyorum. O kokunun bütün lanetlerini benliğime sindire sindire ıstırap çekiyorum” der. Fatma o günden sonra bu genç ve güzel kadınla dost olur. Fatma'ya İnce Abla diyen bu kadın, haftada bir iki kez telefon ederek “ıstırap ziyafeti” vereceğini söyleyerek onu davet eder. “İstırap ziyafeti dediği şey de gittiğim zaman, daha otomobilden inerken evin içini dolduran odun kokusuydu. Birkaç kere yere mangal koydurur ve yaş odun yaktırdı. Ben şık divana yaslanırdım. O da piyanosunun başına geçer ve güftesini değiştirdiği ağır bir besteyi damla damla ağırlardı” (s. 83). Beraber sessizce hüzünlenirler. Fatma, “Onun yüreğinde vazife ile aşk mücadele ederken, benim yüreğimde ıstırap ile kin boğuşurdu” der (s. 84).

Fatma beğenilmemenin verdiği eziklikle Enfes Hanımefendi'nin Kalamış'taki evinde aldığı odun kokusunu daha yoğun yaşar. Bu kokunun tetiklemesiyle bir hayat muhasebesi yapmak, neden bu hâlê düştüğünü, karşısındaki İrfan da olsa, anlatmak ister. Odun kokusuna ilk maruz kaldığı andaki gibi yine odun kokusunun peşine düşer. Bu defaki ısrar hatırladıklarını anlatarak içindeki zehri akıtmak içindir. Kokunun kaynağı kesildiğinde anlatacaklarının da kesintiye uğrayacağından korkar. Kokuyu sürekli kılmaya çalışır. Fatma yıllar içinde bu kokuyu ilk başta irade dışında olsa da devamını kendi isteğiyle getirir. Geçmişteki olumlu anları hatırlatmadığından olsa gerek Proust için bir “mucize” gibi olan “irade dışı bellek[in] herhangi bir istence bağlı olmadan, apansız, topyekün ve lezzetli bir parlama şeklinde

kendini göster[işi]" (Beckett, 2001, s.38'den aktaran Güngör, 2015, s.66) Fatma'da görülmez. Okur ilk anki tepki hakkında bir fikre sahip olamaz, sonrasını görür.

Odun kokusunun etkisiyle hafızasında yer eden acıları anlatırken hatırlayışlarının sekteye uğramaması için zaman zaman kokunun kaynağına yönelir, kesildiği veya hafiflediği zaman kokuyu canlandırır. Tütüncü mangalı dükkâna aldığı için odun kokusu kesilmiştir. Bunun üzerine İrfan'dan sobaya birkaç yaş odun atmasını ve kapağını açık bırakmasını ister. "Sobaya birkaç yaş odun at, kapağını kapama ki kokusu mülevves ruhlarımıza işlesin" (s. 63) der. Fatma geçmişi anlatırken zaman zaman ana döner ve İrfan'a seslenir: "Odun kokmaz oldu. Aç şu sobanın kapağını. Kâfir tütüncü! Mangalı kaçıracak ne vardı?" der (s. 77). O hayatını gelişi güzel anlatmaktadır. Onun ömründe insicam olmamıştır ki sözlerinde olsun. Hayat bir odun kokusunu bile ondan esirgemektedir. Fatma/Hicran kokudan kaçmak yerine pencereden sokağa doğru eğilerek derin derin havayı koklar. İrfan neden böyle yaptığını anlayamaz. O kadar derinden solur ki burun deliklerinden giren havanın sesi İrfan'a kadar gelir. Hicran birkaç defa daha havayı derin derin koklar. Yanına gelen İrfan'a aşağıdaki Acem'in tütüncü dükkânını gösterir. Acem mangal yakmakla meşguldür. Mangalın üstünde dumanlar, yalazalar, odun ve tahta parçalarından başka bir şey görmeyen İrfan'a bir şey duyup duymadığını sorar. Pencerenin kanadını biraz daha açan Hicran, İrfan'a daha dikkatle bakmasını ve koklamasını söyler. "*Moments bienheureux* bireysel, özel ve başkalarıyla beraber yaşanamayacak, onlara aktarılamayacak bir duygu" olduğundan (Shore, 1979, s.237'den aktaran Güngör, 2015, s.70) soğuk havayı içine çeken İrfan hiç bir şey hissetmez. Bu koku onun hafızasında beklenen şekilde bulunmaz. Fatma/Hicran İrfan'a yeniden havayı solumasını, bu defa derin derin koklamasını söyler. "Koku simgeciliklerinin de renk ve ses gibi en önemli özelliği evrensel olmayışıdır. Koku, kişinin hatıralarına, yaşadıklarına, hayatına giren kişilere göre değişir." (Yılmaz, 2013, s.7) Odun kokusu Fatma'da bu kadar yoğun etki yaparken aynı ortamda aynı kokuyu soluyan İrfan'a hiçbir şey ifade etmez.

Odun kokusu Fatma'nın hafızasında bütün hayatını değiştiren talihsiz bir olayla yer etmiştir. Bu kokuyu arayış, kokuya yönelme hayatında ilk değildir. Daha ilk başta yangın ihtimaline karşı bu kokuyu önce evin odalarında, sonra bahçede ve daha sonra ahırda aramıştır. Odun kokusu bu kadını peşinden sürükleyerek kendine çekmiş, onu kötülüğün kucağına atmıştır. Sabaha doğru Fatma odun kokusunun kaynağını anlattıktan sonra sessizce ağlamaya başlar. Fatma'yı anlamaya başlayan İrfan sönmeye yüz tutan sobadan yanmış bir odun çeker. İnce bir duman tüten odunu ucundan tutup odada dolaştırarak bütün odanın bu kokuya bürünmesini sağlar. "Pörsük kadın, dünyanın en nefis içeceğini uykuda koklar gibi derin derin koklamaya başla[r]" (s.112). Fatma'nın kendinde bu kadar derin ve kötü izler bırakan kokuyu ısrarla duymak istemesi mazoşist bir tavır gibi görünse de o bu koklayışlarla daha çok hatırlamak, hatırladıklarını anlatarak onlardan kurtulmak ister. "Bazı ilaçların koklamayla etki etmesi" (Ozan, 2021, s.32) gibi o da bu kokuyu derinden soluyarak içindeki zehri akıtmaya, iyileşmeye çabalar. Fatma'nın hatırladıkları "gerçekle karşılaşmaktan korkulduğu için çarpıtılan 'perde anılar'" (Lehrer, 2009, s.91-92'den aktaran Güngör, 2015, s.65) değildir. İrade dışı hatırlayışla başlayıp sonra gönüllü olarak odun kokusuna maruz kalış, ihlamur çayına batırılan madlenin kokusunun Proust'u yazmaya sevk etmesi gibi (Ozan, 2001, s.248), Fatma'yı hayat muhasebesi yaparak kendi "hikâye" sini anlatmaya iter.

"Tanınan kokular geçmişle şimdiki zamanı aniden çarpıştırır; zamansallığı yok etmek bir yana benliğin kendi tarihini hissetmesini ve görmesini sağlar" (Corbin, 2007, s.113). "Koku[nun] geçmişi, yaşanılanları hatırlattığı gibi bir anda o anı tekrar yaşatabil[eceğine]" yer veren Yılmaz, bu yönüyle kokuyu "sihirli" bulur (2013, s.7). Fatma/Hicran, Mustafa'nın kendisine zorla sahip oluşunu anlatırken o anları yeniden yaşar gibidir: "Hicran'ın saçları dimdik olmuş, zayıf yüzü morarmış, gözleri hanelerinden fırlamış, kadit

parmakları mengeneleşmişti. On bir sene sonra aynı müthiş manzarayı görüyor, aynı ıstırabı yaşıyor, aynı tedehhüşle sobaya, köşelere çıldırmışların gözleriyle bakıyordu” (s. 99).

Odun kokusu onun sefih hayata sürüklenmesine neden olur. Bunun ağırlığı onu sürekli ezer. “Köylülerin iptidai zihniyetleri beni buldukları hâlde kabul ettiler ve öyle buldukları için yıprattılar, yağurdular. Odun kokusunu tanımamış bir hüviyette bulsalar, en medeni ve en insani hürmetlerle karşılardı” (s. 63) diyen Fatma, saygınlığını yok eden bu hâle isyan eder.

Fatma, odun kokusunun kendisine yaşattığı acı tecrübelerle dayanarak “Bir rüya olsaydım. Bir his olsaydım. Bir esir olsaydım. Bütün kızların gecelerine sinirlerine, dimağlarına girer, onlara yalvarırdım: Kızlar! Derdim odun kokusundan kaçınız, odun kokusu afettir. Odun kokusunda içki, fuhuş ve kumar vardır.” (s. 62) der. Kadınların böyle bir hayata düşmemesini ister.

4. Sonuç

“Sümbül Kokusu” hikâyesi ve *Odun Kokusu* romanında koku duyusu belirleyici bir rol oynamaktadır. Her iki eserde de etkin olan koku belirsiz, adlandırılmayan bir koku değildir. “Sümbül Kokusu” hikâyesinde kokunun yaptığı çağrışımlar olumludur. Bu çağrışımlar kahramanda manevi uyanışa vesile olur ve izleyeceği yolu açar. *Odun Kokusu* romanında kokunun tetiklemeyle yaşanan olumsuz anlar hatırlanır. Odun kokusu, romanın kadın kahramanına hayat muhasebesi yaptırarak onu kendi hikâyesini anlatmaya sevk eder.

Koku duyusunun etkisini artırabilmek için benzer yöntemlere başvurulur. Kokuyu daha iyi alabilmek için defalarca koklanması, kokan nesnenin burna iyice yaklaştırılması, havanın derin derin solunması görülen ortak davranışlardır. “Sümbül Kokusu” hikâyesinde Hüseyin Arif çiçeği koklar, bununla yetinmez çiçeği yüzüne gözüne sürer. Defalarca koklar. Arkadaşından da sümbülü iyi koklamasını, derin koklamasını, gözlerini kapayarak koklamasını ister. Bütün ruhuyla bütün nefesiyle koklaması konusunda ısrar eder. Bir duyuyu daha etkin kullanabilmek için başka bir duyunun ikinci plana atıldığı görülür. Kokuyu daha iyi alabilmek için günlük hayatta daha etkin olarak kullanılan görme duyusu bir süreliğine geri plana alınır. Bu yüzden bir şey koklarken gözlerin kapatılması sık görülen bir durumdur. Böylece koku daha iyi hissedilebilecek, onun vasıtasıyla canlanan hatıralar daha net ve belki daha kalıcı olacaktır. *Odun Kokusu* romanında Fatma, sokağa doğru eğilerek havayı derin derin koklar. O kadar derin solumaktadır ki burun deliklerinden çıkan havanın sesi yanındaki İrfan’a kadar gelir. Fatma İrfan’dan da havayı solumasını, derin derin koklamasını ister.

Kokuların etkileri kişilere özeldir. Her koku her insanda aynı etkiyi yapmaz. Bir koku bir insanın benliğini altüst ederken diğerine bir şey ifade etmeyebilir. “Sümbül Kokusu” hikâyesinde Hüseyin Arif ve arkadaşının sümbül kokusu karşısında hatırladıkları ortaktır. *Odun Kokusu* romanında Fatma kokuyu duyduğunda hafızasında yer eden ve bütün hayatını şekillendiren olayı hatırlar, âdeta o anı yeniden yaşar. Kendisiyle aynı ortamda olan ve aynı kokuya maruz kalan İrfan ise herhangi bir şey hissetmez. Fatma bu duruma sinirlenir. Kokunun İrfan’a bir şey ifade etmeyeceğini bildiği hâlde koklaması konusunda ısrar eder.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun toplumsal bir konuyu işlediği “Sümbül Kokusu” hikâyesinde, gelenekte varolan ve toplumsal bellekte yer eden sümbül kokusu itici güç olarak kullanılmıştır. Aka Gündüz’ün *Odun Kokusu* romanında ise işlenen konu ferdi bir tecrübedir. Bu yüzden odun kokusu romanın kadın kahramanı dışında kimseye bir şey ifade etmez.

Kaynakça

- Aka Gündüz. (1928). *Odun Kokusu*. İstanbul:İkdam Matbaası.
- Altundağ, A. Koku Hafızası Nedir? (<https://www.aytugaltundag.com/koku-ve-hafiza>).
- Altundağ, A. Koku Duyusu. (<https://www.aytugaltundag.com/koku-duyusu>).
- Bayram, Y. (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 2/4, 209-219. (https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=2022041325_14bayramyavuz.pdf&key=13436).
- Claudel, F. (2016). *Kokular*. (Çev: Gözde Zeynep Çaylı). İstanbul:Sel Yayıncılık.
- Corbin, A. (2007). *Kokunun Tarihi-Miyasma ile Fulya: Koku ve Toplumsal İmgelem XVIII-XIX: Yüzyıllar*. (1. baskı). (çev.: Pınar Güzelyürek Çelik, Mehmet Emin Özcan, Lale Arslan Özcan). Ankara:Dost Kitabevi. (ISBN975-298-334-2).
- Cüceloğlu, D. (2014). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. (28. basım). İstanbul:Remzi.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (<https://sozluk.gov.tr/>)
- Güngör, F. Ş. (2015). Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde adlı romanında belleğin kurgulayıcı rolü üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 55/2, 59-74. (DOI:10.1501/Dtcfder|_0000001446). (reasegagate.netpublication/291531270_Marcel_Proust%27un_Kayip_Zamanin_Izinde_adli_romaninda_bellegin_kurgulayici_rolu_uzerine_bir_degerlendirme).
- Güçlü, B. (2013). Mevlana'nın Eserlerinde "Yüsufun Gömleğinin Kokusu". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*.13/3, 151-167. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/494234>).
- Kahraman, Â. (ty.). Müftüoğlu Ahmed Hikmet. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 31, s. 507-508) içinde. İstanbul:TDV. (<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/31/C31010305.pdf>).
- Karaman, G. (2012). Perişan Çiçek Sünbül ve Klasik Türk Şiirinde İşleniş. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 1/2, 288-319. (arastirmax.com/en/system/files/dergiler/36446/makaleler/1/2/arastirmx_36446_1_pp_288-319.pdf)
- Karay, R. H. (2009). *Memleket Hikâyeleri*, İstanbul:İnkılâp Kitabevi.
- Müftüoğlu, A. H. (1992). *Çağlayanlar*. (9. basım). İstanbul:Ötüken Neşriyat.
- Oktay, M. (2008). *Aka Gündüz'ün Hayatı Sanatı Ve Eserleri*. Doktora Tezi. Konya:Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı. (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=2zLbXdQMadWzjPxZifXUog&no=Km3rs0frWKLXL7t1E_cpMw).
- Ozan, V. (2021). *Kokular Kitabı*. (8. baskı). İstanbul:Everest Yayınları.
- Serdaroğlu, V. (1994). *Nedim Divanı'ndaki Soyut Kavramlar*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. (<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/24536.pdf>).
- Uğurcan, S. (ty.). Aka Gündüz. *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 2, s. 208-209) içinde. İstanbul:TDV. (<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/2/Co2000744.pdf>).
- Yazır, M. H. (2000). Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâlî. (Sadeleştirenler: Yakup Çiçek, Necat Kahraman). İstanbul:Temel Neşriyat.
- Yılmaz, D. S. (2013). *Charles Baudelaire'in Kötülük Çiçekleri Adlı Yapıtında Koku İmgesi*. Yüksek Lisans tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. (<https://atauni.edu.tr/yuklemeler/a2c1a003bdd3876e902c407f33a8f403.pdf>).
- <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>